

58. Sultan Abdülaziz Han'ın besteciliği ve eserleri üzerine Rauf Yekta Bey'in harf inkılabı öncesi yazıları

Erdal KURTÇU¹

APA: Kurtçu, E. (2022). Sultan Abdülaziz Han'ın besteciliği ve eserleri üzerine Rauf Yekta Bey'in harf inkılabı öncesi yazıları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 992-1006. DOI: 10.29000/rumelide.1222176.

Öz

Bu çalışmada, Sultan Abdülaziz Han'ın besteciliği ve eserleri üzerine Rauf Yekta Bey'in kaleme aldığı, 1909 yılında Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan "Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki" ile "Aziziye Sirtosu" isimli makaleleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, günümüz müzik literatürü içerisinde bulunmayan bu tarihi belgelerin çevriyazımı ile alan yazına kazandırılmasının yanı sıra Sultan Abdülaziz Han'ın besteci yönü hakkında Rauf Yekta Bey'in görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 32. padişahı olan ve 1861-1876 yılları arasında hüküm süren Sultan Abdülaziz Han; resim, şiir ve hat gibi çeşitli sanatlarla ilgilenmiş ayrıca müzik alanında ortaya koyduğu eserleriyle bu alandaki başarısını kanıtlamıştır. Batı müziği alanında eser besteleyen ilk Osmanlı sultanı olmakla birlikte, eserlerinin bazıları Avrupa'da yayımlanmış ve ilgiyle karşılanmıştır. Rauf Yekta Bey, Sultan Abdülaziz Han'ı "müzik sanatının inceliklerini bilen" ve "üstat olarak addolunacak" derecede bir sanatkâr olarak tanımlamaktadır. Rauf Yekta Bey'in bu araştırma kapsamında incelenen yazıları ve güncel kaynaklardan edinilen bilgilerle birlikte, Sultan Abdülaziz'e atfedilen eser sayısı 10 olarak belirlenmiştir. Bu eserler; Bi-huzurum nale-i mürğ-i dil-i divaneden, Ey nev-bahar-ı hüsnü an, Ettiğinden utanmazsın, Elemdir felek devrinde kârım, Hicaz Sirtos ve Batı müziği formlarında bestelediği Invitation ala Valse, La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice, Melancholy ve Polka isimli eserlerdir. Buna karşı, yaşadığı dönem itibarıyla aradan geçen uzun tarihsel süreç düşünüldüğünde, günümüze ulaşamamış ya da Osmanlı arşivlerinde konuyla ilgili günümüz Türkçesine aktarılmamış belgelerin bulunabilmesi ihtimali, Sultan Abdülaziz'e ait eserlerin sayısının belirtilen sayının üzerinde olabileceği yönünde bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sultan Abdülaziz Han, Besteci padişah, Rauf Yekta Bey, Osmanlı müzik metinleri

Rauf Yekta Bey's articles before alphabet reform on Sultan Abdülaziz Khan's compositions and works

Abstract

Rauf Yekta Bey's articles that were published in 1909 in Ottoman Turkish and titled "Sultan Abdulaziz Khan and Fenn-i Nefis-i Musiki" and "Aziziye Sirtosu" on the compositions of Sultan Abdülaziz Khan were examined in this study. In this respect, it was aimed to determine the views of Rauf Yekta Bey on the composition and works of Sultan Abdulaziz Khan, as well as contributing to the field with the transcription of these historical documents, which are not found in contemporary music literature. Sultan Abdulaziz Khan, the 32nd Sultan of the Ottoman Empire, who reigned between 1861 and 1876, was highly interested in various branches of art such as painting, poetry and calligraphy and proved

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Türk Halk Müziği ABD (Sivas, Türkiye), erdal_kurtcu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7370-6210 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1222176]

his success especially in the field of music. Although he was the first Ottoman sultan to compose works in the style of Western music, some of his works were published in Europe and received great acclaim. Rauf Yekta Bey described Sultan Abdulaziz Khan as a competent artist who excelled at the subtleties of music and can be called a master. Based on the articles written by Rauf Yekta Bey and the information obtained from the recent sources, the number of works attributed to Sultan Abdulaziz was identified as 10. These works include Bi-Huzurum Nale-i Mürg-i Dil-i Divaneden, Ey Nev-Bahar-ı Hüsnü an, Ettiğinden utanmazsın, Elemdir felek devrinde kârm, Hicaz Sirto and western music works composed in the forms of Invitation Ala Valse, La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice, La Harpe Caprice, Melancholy and Polka. However, considering the long historical timeline, the possibility that the documents that could not survive or be translated into contemporary Turkish in the Ottoman archives makes it necessary to evaluate the number of works belonging to Sultan Abdulaziz.

Keywords: Sultan Abdulaziz Khan, Composer Sultan, Rauf Yekta Bey, Ottoman music texts.

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda müzik sanatına oldukça önem verilmiş, birçok hükümdar ve yüksek devlet görevlisi besteci ya da icracı olarak bu sanatın içerisinde yer almıştır. “Özellikle, eser besteleyecek kadar bu sanata ilgi duyan hükümdarlar sayesinde, müzik tarihin birçok döneminde gelişim göstermiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel gelişimi içerisinde de önemli bir role sahip olmuştur” (Kuloğlu ve Gülmemed, 2009, s. 1). Bu süreçte “hükümdarlar, imparatorluk içerisindeki müzik yaşamının merkezi olma rolünü üstlenirken, müzik saray içerisinde iki şekilde icra edilmiştir. İlki müzik, resim, şiir, coğrafya, hukuk, felsefe, mantık, geometri, astronomi, tezhip, hat ve din dersleri verilen saray okulu, ikincisi de hükümdarın huzurunda düzenlenen müzik toplantılarına dışarıdan ancak sürekli bir şekilde katılım sağlayan dönem müzisyenlerinin ortaya koyduğu müzik dinletileridir. Osmanlı Devleti'nde II. Beyazıt, IV. Murat, şehzade Sultan Korkut, I. Mahmut, IV. Mehmet, III. Selim, V. Murat, II. Mahmut gibi birçok hükümdarın müzisyen olması, sarayda müziğe verilen önem ve destek üzerine önemli bir etken olmuştur” (Çolakoğlu Sarı, 2019, s. 254-255).

Osmanlı hükümdarlarının bu yönü, geçmişten günümüze birçok araştırmacı için merak uyandıran bir konu olmuş, bilhassa bestecilik yönleri üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Konu hakkında incelemelerde bulunan önemli müzikologlardan biri de Rauf Yekta Bey'dir. Yekta Bey, 1871 -1935 yılları arasında yaşamış, besteciliğinin yanı sıra müzik bilimi alanında ortaya koyduğu çalışmalarıyla Türk müziğinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. İlk Türk müzikolog olarak tanınan Yekta Bey, yaşadığı dönem itibarıyla hem Osmanlı dönemi, hem de Cumhuriyet dönemi içerisinde Türk müziğine yön veren isimler arasında yer almıştır (Kurtçu, 2022, s. 35). Bu yönü, tarihsel değerlendirmeleri açısından onu ayrıca önemli kılmaktadır. Rauf Yekta Bey, Türk müziği üzerine pek çok konuda incelemelerde bulunmuş, bu çalışmalarını ile önemli konulara temas etmiş ve açıklık getirmiştir. “Lavignac'ın yönetimindeki bir kurul tarafından yazılan “Ancylopedie de la Musique” in beşinci cildine 150 sayfalık bir Türk müziği bölümü yazmış, Türk halk müziği araştırmaları çerçevesinde Güneydoğu ve İç Anadolu'da derleme çalışmaları yürütmüştür. Eskiye bağlı bir sanat anlayışında olmasına rağmen batılı anlamda ilk bilimsel araştırmaları gerçekleştirmiştir. Dinsel ve dindışı olmak üzere 50 dolayında eseri bulunan Yekta Bey, Türk müziği ve tarihi alanındaki çalışmalarını önemlidir” (Say, 2004, s. 1081). Rauf Yekta Bey'in birçok çalışması dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmıştır. Bu durum, günümüzde tarihsel müzikoloji üzerine çalışan birçok araştırmacı için bu çalışmaların tespiti ve çözümlemesi açısından problem oluşturabilmektedir.

Bu çalışmada Rauf Yekta Bey'in 1909 yılında yayımlanan ve Sultan Abdülaziz'in besteciliği ve eserleri üzerine çeşitli değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilen "*Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki*" ile "*Aziziye Sirtosu*" isimli makaleleri incelenmiştir. Harf inkılabı öncesinde Osmanlıca olarak yayımlanan bu makaleler, öncelikle günümüz Türkçesine çevrilmiş ardından Rauf Yekta Bey'in konuyla ilgili değerlendirmeleri günümüz müzik literatüründe yer alan bilgilerle karşılaştırılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

1.1. Sultan Abdülaziz Han

Sultan Abdülaziz Han, 1830 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Sultan II. Mahmud annesi ise Pertevniyal Valide Sultan'dır. Abdülaziz Han, çocukluğunda şehzadelere özel saray okulunda eğitim almış, 1861 yılında ağabeyi Sultan Abdülmecid'in ölümü üzerine 32. Osmanlı padişahı olarak saltanatı devralmış ve 30 Mayıs 1876 tarihindeki vefatına kadar hüküm sürmüştür.

Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Osmanlı Devleti'nin durumu son derece karmaşıktır. Ekonomik sıkıntılar ve çeşitli isyanlar son seviyeye ulaşmıştır. Avrupa devletleri Sultan Abdülaziz'in Tanzimat'tan geri çekilmesi Sultan Abdülaziz, tahta çıktıktan kısa bir süre sonra bu endişeleri gidermek adına bir ferman yayınlamıştır. Padişah, fermanında, Tanzimat'a devam etmek istediğini ve buna bir delil olarak eski hükümeti olduğu şekliyle iş başında bıraktığını bildirmiş, özellikle devletin malî itibarının geri kazanılması, ırk ya da mezhep farkı gözetilmeden bütün tebaanın hukuki eşitlikten faydalanması gereğini dile getirmiştir. Bu ferman, Batılı devletlerin Tanzimat konusundaki endişelerini kısmen de olsa ortadan kaldırmış (Küçük, 1988, s. 179) ve böylece Tanzimat'la başlayan yenilik hareketleri Sultan Abdülaziz döneminde de kesintisiz bir şekilde devam etmiştir.

Sultan Abdülaziz'in 15 yıl süren hükümdarlığı süresince gerçekleştirilen bazı önemli yenilikler, "1863 yılında ilk kez posta pulu basılması ve Bank-ı Osmani-i Şahane'nin açılması, 1864 yılında Osmanlı Donanması'na ilk zırhlı savaş gemisinin katılması ve Vilayet Nizamnamesi ile yeni idari yapı ve bunun uygulanmasıyla vilayet meclisleri oluşturulması, 1865 yılında Mekteb-i Sanayi'nin açılması, 1868 yılında Darülfünûn (İstanbul Üniversitesi)'nin faaliyete geçmesi, Mekteb-i Sultani'nin (Galatasaray Lisesi) açılması, Divan-ı Ahkâm-ı Adliye (Yargıtay) kurulması, Şura-yı Devlet (Danıştay) kurulması, 1869 yılında Mecelle'nin yayımlanması ile 1870 yılında Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılması, 1871 yılında belediyeye bağlı ilk modern itfaiye teşkilâtının kurulması, 1873 yılında Darüşşafaka'nın açılması ve 1874 yılında Mekteb-i Maadin'in (Maden Mektebi) açılması" (Url-1) olarak sıralanabilir.

Tanzimat Fermanı ile başlayan modernleşme çalışmalarına devam edilmesine özen gösteren Sultan Abdülaziz, İstanbul Üniversitesi'ni Fransız Eğitim sistemi örnek alınarak tekrar düzenlemiştir (Url-1). Ayrıca, döneminde sanat eğitiminin kurumsallaşması adına da çeşitli girişimlerde bulunmuş, "genel sanat eğitimi birikimi, sanatla ilgili çeşitli kurum ve ortamları kapsamakla birlikte, daha çok 1869'da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü) ile onu izleyen düzenlemeler çerçevesinde daha çok müzik, resim ve bir ölçüde edebiyat alanlarında oluşmuştur (Uçan, 1996; Kaya, 2012, s. 1457). Abdülaziz, diğer sanat dallarına olduğu kadar tiyatroya ilgi göstermemiş ve Dolmabahçe Saray Tiyatrosu 1865 yılında yandıktan sonra faaliyetini yitirmiştir (Karamahmutoğlu, 2014, s. 560).

Batı dünyasına ilk kez resmi ziyarette bulunan Osmanlı padişahı Abdülaziz'dir. "Sefere çıkma geleneği hariç tutulursa Osmanlı sultanlarının yabancı ülkelere seyahat etmedikleri bilinmektedir. Hatta bir iki istisnai örnek dışında Osmanlı sultanları kendi ülkelerini de gezmemişlerdir. Sultan Abdülaziz'in 1867 yılında gerçekleştirdiği Avrupa seyahati bu konuda tarihteki ilk ve tek istisnai örnek olarak kayıtlara geçmiştir" (Köksal, 2003, s. 117). Bu gezisinde Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika, Avusturya ve Macaristan'ı ziyaret etmiş ve yurda geri dönmüştür. Gelenekçi bir duruş sergilemesine karşı, yenilikçi

bir padişah olduğu görülen Sultan Abdülaziz, ihtişama ve güreşe düşkünlüğü ile bilinmekte, av, cirit ve binicilik gibi sporların yanı sıra resim, şiir, hat ve müzik sanatı ile de yakından ilgili olmuştur.

1.2. Sultan Abdülaziz'in müzik ile ilişkisi

Osmanlı İmparatorluğu'nda, şehzadelerin sanatla ilgilenmeleri bir gelenek halini almıştır. Sultan Abdülaziz de şiir, resim ve hat gibi sanatın çeşitli alanları ile ilgilenmiş, ancak özellikle müziğe olan ilgisi ve bu alanda ortaya koyduğu eserleriyle bu konudaki yeteneğini ve yetkinliğini kanıtlamıştır. Birçok yazılı kaynakta (bkz. Artaç, 2018, Küçük, 1988...) Sultan Abdülaziz'in iyi bir müzik eğitimi aldığı, piyano, lavta ve özellikle ney çalgısını iyi derecede icra ettiği konusunda bilgilere rastlamak mümkündür.

Sultan Abdülaziz, "ney çalışmalarını hocası olan Neyzen Yusuf Paşa ile gerçekleştirmiştir. Onun ney ile gerçekleştirdiği taksimleri hünkâr başkâtibi Atıf Bey: "Her saza aşına iseler de Tarikat-ı Mevleviyye'ye muhabbetlerinden naşi, ney üfleme merakları ziyade idi. Yaz geceleri harem-i hümayunda yatak odasının pencereleri açık olduğunda bazen ney ile hazin hazin taksim eylediğini duyanların ruhu, avalim-i ulviyyeye pervaz edecek hale gelirdi" sözleriyle dile getirmiştir (Url-2).

Abdülaziz Han'ın Türk bestekâr ve hanendeyi koruması, opera ve tiyatro yerine orta oyunu seyretmesi, milli kültürü zenginleştireceği konusundaki ümitleri kuvvetlendirmiştir. Avrupa'ya gidip geldikten sonra onun bu yönü ilgili bazı değişiklikler meydana geldiği görülse de (Küçük, 1988, s. 183) Sultan Abdülaziz döneminde saraydaki Batı müziği çalışmaları hız kaybederken, Sultan Abdülmecid döneminde sönük bir şekilde varlığını sürdüren Türk müziği onun döneminde biraz daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Karamahmutoğlu, 2014, s. 556). Bu dönemde yazılan birçok eserin, Abdülaziz'in sevdiği makamlar olması sebebiyle hicazkâr ve şehnaz makamlarında bestelendiği de bilinmektedir.

Sultan Abdülaziz, 1863 yılında Mısır'a bir seyahat gerçekleştirmiştir (Sadun, 1967). Bu seyahate şehzâdeler, başta Fuad Paşa olmak üzere bazı nazırlar, bir takım mabeyn mensupları, imamlar, musahipler, baştabip ve baş eczacı, saray ressamı olan Mason ve Mızıkâ-i Hümayun başmuallimi Guatelli katılmışlardır (Aksüt, 1944, s. 8; Toker, 2012, 55). Bu seyahate katılanlar arasında adı geçen iki sanatçının bu seyahate götürülmesi sultanın sanatkârları da devamlı bir şekilde mahiyetinde bulundurduğunun bir göstergesidir. Özellikle hükümdarlığının ilk yıllarında Batı müziği icracılarını görevden uzaklaştırdığı bilinen Sultan Abdülaziz'in bu ilk resmî ziyaretinde başmuallim Guatelli 'yi beraberinde götürmesi düşündürücü ve incelenmeye değer bir konudur (Toker, 2012, s. 55).

Sultan Abdülaziz, Batı'ya ilk resmi ziyareti gerçekleştirmek üzere, 1867 yılında bir seyahat düzenlemiştir. 47 gün süren bu Avrupa seyahati boyunca onuruna birçok etkinlik düzenlenmiştir. Bir örnekle, Sultan Abdülaziz "15 Temmuzda Covent Garden Tiyatrosunda Kraliyet İtalyan Operası'nın hazırladığı bir temsile katılmıştır. Ziyaret programında bu etkinlikle ilgili şu bilgiler verilmektedir: "Florall Hall'de orkestra Türk milli havalarını çalacak ve opera başlamadan önce "God Save Queen" söylenecek. Opera sonunda salondan ayrılırken de Florall Hall'da Türk milli havaları çalınacak". O gece çalınan birçok eserin içinde şüphesiz ki en mühimi, Sinyor Arditi'nin Sultan onuruna bestelemiş olduğu "Ode"dir. Sözleri Zafiraki Efendi tarafından yazılan bu eser, sayısı bini aşan bir koro tarafından Türkçe olarak seslendirilmiştir. (Toker, 2012, s. 59-60).

Sultan Abdülaziz, "bu ziyaretinden sonra bazı yeni görüşlerle İstanbul'a dönmüş, saray orkestrasını yeniden düzenlemiş ve Guatelli Paşa'yı orkestranın başına atamıştır (Alaner, 2014, s. 569). Avrupa ziyaretinde edindiği izlenimlerin de etkisiyle Batı formlarında bazı eserler bestelemekle beraber Batı müziği alanında eser besteleyen ilk Osmanlı padişahıdır.

Sultan Abdülaziz'in, Invitation A la Valse, La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice ve Polka adlı dört eseri bulunmaktadır. Bununla beraber bahsi geçen eserler 1860'lı yıllarda Milano'daki ünlü Lucca yayınevi tarafından basılarak Avrupa'da satışa sunulmuştur. Ayrıca "La Gondole Barcarolle" Sultan Abdülaziz'in İngiltere'yi resmi ziyareti sırasında Galler Prensi'nin kendisi şerefine 13 Temmuz 1867 akşamı Marlborough House'ta verdiği akşam yemeği sırasında Dan Godfrey idaresindeki Grenadier alayı bandosu tarafından çalınmış ve ertesi günü Sultan Abdülaziz'in Avrupa'da besteci olarak ilk kez halkın huzuruna çıktığına dair haberler, The Times gazetesi de dâhil olmak üzere İngiliz basınında yer almıştır" (Aracı, 1998, s. 2011; Artaç, 2018, s. 47).

1.3. Sultan Abdülaziz'in eserleri

Sultan Abdülaziz'in yayımlanmış 4 piyano eseri bulunmakla birlikte 1970'li yıllarda İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde saklanmaktadır. Ancak ne yazık ki bu eserlerinden üç tanesi kaybolmuş ve geriye yalnızca "Invitation ala Valse" (Valse Davet) isimli eseri kalmıştır. (Kosal, 2014, s. 575). Kayıp eserleri ise La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice ve Polka isimli eserleridir. Ayrıca, Aracı (1998)'nin verdiği bilgilere göre, Abdülaziz'in sayılan bu eserlerinin dışında, Melancholy isimli vals türünde bir eserinin daha bulunduğu ve İngiliz basınına dayandırdığı bir haberde bu eserin Milano'da yayımlanacağından bahsedildiği yönündedir.

Sultan Abdülaziz'in Alaturka stilde bestelediği eserlerinden yalnızca 4 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Ancak bu eserler bile onun sahip olduğu müzik dehasının anlaşılabilmesi açısından yeterlidir. Bu eserler güfte sahibi bilinmeyen, şevkefza makamındaki "Ey Nevbahar-ı hüsnü an" isimli eseri, evcara makamında bestelediği "Ettiğinden utanmazsın" isimli eseri, muhayyer makamında bir şarkı olan "Bî-huzurum nale-i mürğ-i dil-i divaneden" isimli bestesi ile Hicaz sirtosudur. Bu eserler arasında hicaz sirtos oldukça sevilmiş ve günümüze kadar sık icra edilen eserler arasında yer almıştır. (Alvan, Alvan, 2016; Akdeniz, 2018, s. 154).

2. Yöntem

Bu çalışmada, genel tarama modeli ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. "Genel tarama modeli, çok sayıda unsurdan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir kanıya varmak amacıyla evrenin tamamı ya da alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerine gerçekleştirilen tarama çalışmalarıdır" (Karasar 2018, s.111). Doküman analizi yöntemi ise, "yazılı belgelerin içeriğini titiz ve sistematik bir şekilde analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller dâhil olmak üzere tüm belgeleri analiz etmek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir yöntemdir. Nitel araştırmalarda kullanılan diğer yöntemlere benzer bir şekilde doküman analizi de anlam çıkarmak, ampirik bilgi geliştirmek ve konu hakkında bir anlayış oluşturmak için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008; Kırıl, 2020, s.173)".

3. Bulgular ve yorum

Bu bölümde, Rauf Yekta Bey'in 1909 yılında yayımlanan "Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki" ve "Aziziye Sirtosu" isimli iki makalesi Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmiş ve öne çıkan konular günümüz müzik literatüründe yer alan bilgilerle karşılaştırılarak incelenmiştir.

3.1. "Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki" adlı makalenin esas metni ve günümüz Türkçesine çevirisi

Görsel 1. Musavver Muhit dergisinde yayımlanan “Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki” adlı makalenin esas metni. (Kaynak: TDV İslam Araştırmaları Merkezi).

Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki

Selatin²-i salife³-i Osmaniyenin ekserisi nöbet-i saltanat ve hilafet kendilerine intikal etmeden evvel sarayın samt⁴ ve sükuneti içinde geçirmeye mahkûm oldukları şehzadelik hayatında sanayi-i nefise⁵ ve fûnun-u edebiyeden biriyle iştilgal etmişlerdir. Bu iştilgal netayicinden⁶ olarak padişahlarımızın içinde şairlikte hattatlıkta iktisab-ı⁷ maharet edenler görüldüğü gibi musiki-i fen biadilinde⁸ bir üstad bîmüdanî⁹ derecesinde isbat-ı maharet edenler dahi yetişmiştir.

Halid-i aşıyan Sultan Mahmut Han-ı Sani hazretlerinin musikideki iktidar-ı harikuladeleri (Haşım Bey) mecmuasında güfteleri muharrer¹⁰ bulunan müteaddid¹¹ ve bîbedel¹² şarklarıyla rehin¹³-i mertebe-i sübuttur¹⁴. Mahmut Saninin¹⁵ necl-i necibi¹⁶ olan Abdülaziz Han hazretleri ise peder-i mükerremeleri¹⁷ derecesinde olmamakla beraber yine sanat-ı dakika-i elhan-şinaside¹⁸ üstat

- 2 Selatin: Sultanlar.
- 3 Salife: Geçmiş, mukaddem.
- 4 Samt: Sükût.
- 5 Sanayi- nefise: Güzel sanatlar.
- 6 Netayic: Neticeler.
- 7 İktisab: Elde etmek, kazanmak.
- 8 Biadil: Eşsiz, eşi olmayan.
- 9 Bîmüdanî: Eşsiz, denksiz.
- 10 Muharrer: Yazılmış, yazılı.
- 11 Müteaddid: Birçok, birden fazla.
- 12 Bîbedel: Eşsiz, benzersiz.
- 13 Rehin: Teminat
- 14 Sübut: Sabit.
- 15 Sani: İkinci.
- 16 Necl-i necib: Soyü temiz çocuk.
- 17 Mükerrem: Muhterem.
- 18 Sanat-ı dakika-i elhan-şinas: Müzik sanatının inceliklerini bilen.

addolunacak bir mertebeye irtika¹⁹ etmişler idi. Rivayet olduğuna nazaran anfevan-ı şebabları²⁰ avanında²¹ biraz “ney” üflemişler ve bilahare piyano dahi çalmışlardır.

Mağfur-u müşarün-ileyhin²² dest-res²³ olabildiğimiz nadide bir şarkılarının notasını bu nüshamızla kadirşinasan-ı musikinin nazar-ı takdirine vaz²⁴ ediyoruz. Bu ser²⁵ bercestenin²⁶ nağamatında görülen insicam²⁷ ve taravet²⁸ ve hele meyanına müsadif²⁹ (Gülşende gez de bir zaman) mısraında usûl değiştirmek suretiyle girilmesinden mütehasıl³⁰ tesir-i ruh³¹ nevaz³² bestekâr, âli-kadrinin³³ meftûr³⁴ olduğunu tabiat-ı musikiyenin cidden “şahane” tabirine masadak³⁵ olduğunu göstermektedir.

Abdülaziz Han'ın mabeyncilerinden³⁶ ve esatize-i³⁷ meşhureden Hacı Arif Bey merhum tarafından Mecmua-i Arifi namıyla 1290 tarihinde neşredilen³⁸ şarkı mecmuasında ve (şehnaz) faslında hakan-ı müşarünileyhin:

“Elemdir felek devrinde kârım” güfteli bir şarkısı daha muharrer³⁹ ise de ma'-te'essüf⁴⁰ notası elde edilememiştir. Müşarünileyhin piyano ile besteledikleri alafranga tarzında ve (hicaz) makamında rengin⁴¹ bir (sirto) ları daha vardır ki bu eser-i kıymetdarlarının notasını da (Muhit) in nesh-i atiyesinden⁴² biriyle neşredeceğiz.

Rauf Yekta

¹⁹ İrtika: Yüksek derecelere erişme.

²⁰ Anfevan-ı şebab: Gençlik çağı.

²¹ Avan: An, zaman, vakit.

²² Müşarün-ileyh: İsmi evvelce söylenmiş olan.

²³ Dest-res: İsteğine ulaşan.

²⁴ Vaz etmek: Bırakmak.

²⁵ Ser: Baş, ilk.

²⁶ Berceste: Şiirdeki en güzel dize ya da beyit.

²⁷ İnsicam: Düzgünlük.

²⁸ Taravet: Tazelik.

²⁹ Müsadif: Rastlayan, tesadüf eden.

³⁰ Mütehasıl: Hasıl olan, meydana gelen.

³¹ Ruh: Canlılık.

³² Nevaz: Okşayıcı, iyi edici.

³³ Âli-kadr: Yüksek değer sahibi, çok takdir edilen.

³⁴ Meftur: Kederli, üzgün.

³⁵ Masadak: Bir sözü veya hükmü tasdik eden husus.

³⁶ Mabeyn: Padişah yakınlarının bulunduğu oda.

³⁷ Esatiz: Usta başları, bir işin öğretilmesinde önderlik edenler.

³⁸ Neşr: Yayma, yayımlama.

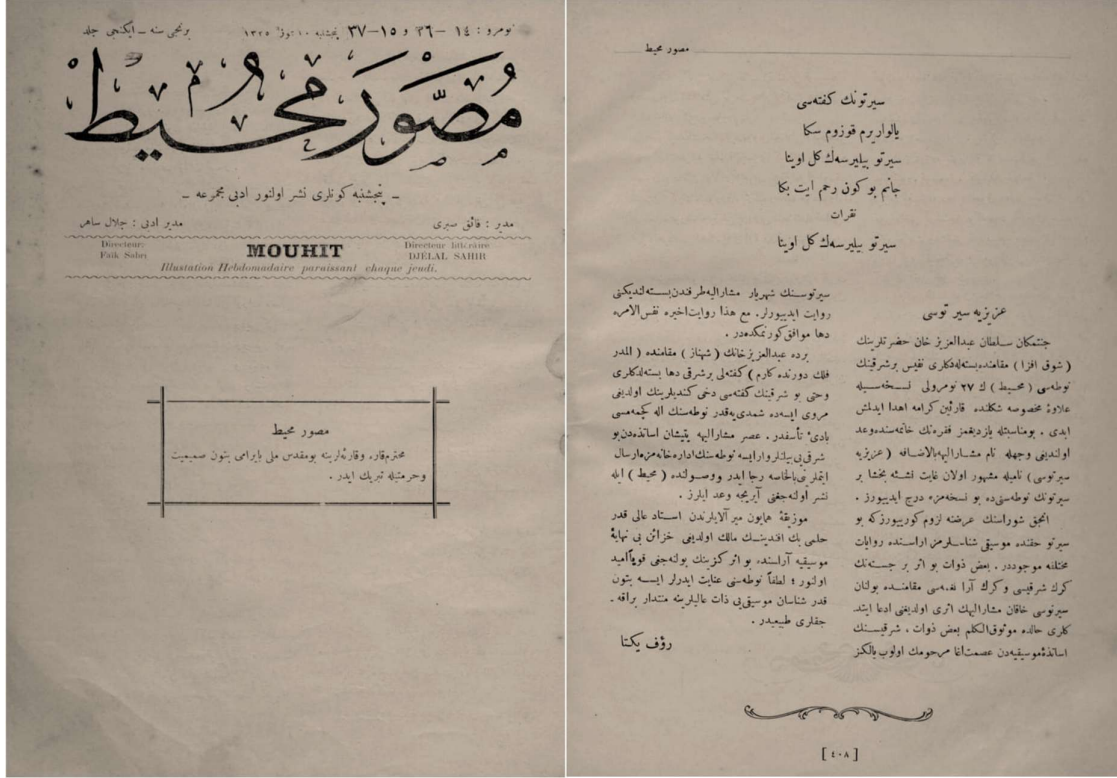
³⁹ Muharrer: Yazılmış, yazılı.

⁴⁰ Maa-t-teessüf: Yazık ki, esefle, teessüfle beraber.

⁴¹ Rengin: Renkli, parlak, hoş, süslü.

⁴² Ati: Gelecek olan, ileriki.

3.2. "Aziziye Sirtosu" adlı makalenin esas metni ve günümüz Türkçesine çevrisi

Görsel 2. Musavver Muhit dergisinde yayımlanan "Aziziye Sirtosu" adlı makalenin esas metni. (Kaynak: TDV İslam Araştırmaları Merkezi).

Sirtonun Güftesi

Yalvarırım kuzum sana

Sirto bilirsen gel oyna

Canım bugün rahm it bana

Nakarat

Sirto bilirsen gel oyna

Aziziye sirtosu

Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin (Şevk-efza) makamında besteledikleri nefis bir şarkının notası (Muhit)'in 27 numaralı nüshasıyla ilave-i⁴³ mahsusa⁴⁴ şeklinde kariin-i kerama⁴⁵ ihda⁴⁶ edilmiş idi. Bu münasebetle yazdığımız fıkranın⁴⁷ hatmesinde vaâd olduğu veçhile nam-ı müşarünileyhe bi'l-izafe⁴⁸ (Aziziye Sirtosu) namıyla meşhur olan gayet neşe-i bahşa⁴⁹ bir sirtonun notasını da bu nüshamıza derc⁵⁰ ediyoruz.

43 İlave: Bir gazetenin çıkardığı sayıdan başka ona ek olarak ayrıca çıkardığı sayı.

44 Mahsusa: Hususi.

45 Kariin-i keram: Okuyucu.

46 İhda: Hediye etmek, armağan yollamak.

47 Fıkra: Gazetelerde gündelik hadiselerin kısaca yazılmış şekli.

48 Bi'l-izafe: Dayanarak, ek olarak, bununla birlikte.

49 Bahş: Bağış, verme, ihsan.

50 Derc: Katmak, kitaba koymak.

Ancak şurasının arzına lüzum görüyoruz ki bu sirto hakkında musikişinaslarımız arasında rivayat-ı muhtelif⁵¹ mevcuttur. Bazı zevat⁵² bu eser-i bercestenin gerek şarkısı ve gerek ara nağmesi makamında bulunan sirtosu hakan-ı müşarünileyhin eseri olduğunu iddia ettikleri halde mevsûkü'l-kelim⁵³ bazı zevat şarkısının esatize-i musikiyeden İsmet Ağa merhumun olup yalnız sirtosunun şehriyar-ı müşarünileyh tarafından bestelendiğini rivayet ediyorlar. Ma'-haza⁵⁴ rivayet-i ahire⁵⁵ nefs-ül emire⁵⁶ daha muvaffak görünmektedir.

Bir de Abdülaziz Han'ın (sehnaz) makamında (Elemdir felek devrinde kârım) güfteli bir şarkı daha besteledikleri ve hatta bu şarkının güftesi dahi kendilerinin olduğu mervi⁵⁷ ise de şimdiye kadar notasının ele geçmemesi badi⁵⁸ teessüftür⁵⁹. Asrı müşarün-ileyhe yetişen esatizeden bu şarkıyı bilenler var ise notasının idarehanemize irsal⁶⁰ etmelerini bilhassa rica eder ve vusulunde⁶¹ (muhit) ile neşr olunacağını ayrıca vaad ederiz.

Mızıka-i Hümayun miralaylarından üstad-ı âli-kadr⁶² Hilmi Bey efendinin malik⁶³ olduğu hazain-i⁶⁴ bi nihaye-i⁶⁵ musikiye arasında bu eser-i güzinin bulunacağı kaviyyen⁶⁶ ümid olunur; Lütfen notasını inayet⁶⁷ ederler ise bütün kadirşinasan-ı⁶⁸ musikiyeyi zat-i alilerine⁶⁹ minnettar bırakacakları tabiidir.

Rauf Yekta

3.3. İnceleme

Rauf Yekta Bey'in görüşlerine göre; Osmanlı sultanlarının birçoğu saltanat öncesinde sarayın sessizliği ve sükûneti içerisinde geçirmek zorunda oldukları şehzadelik hayatını güzel sanatlar ve edebi ilimlerden biriyle uğraşarak geçirmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, padişahlarımızın arasında şairlik ve hattatlık alanında ustalık kazananlar görüldüğü gibi müzik alanında da benzersiz derecede ustalık kazanan ve maharetiyle bunu kanıtlayanlar olmuştur. Rauf Yekta Bey, Sultan Mahmud Han'ın müzik alanındaki benzersiz kudretinin, güfteleri Haşim Bey mecmuasında yayımlanan çeşitli ve eşsiz eserleriyle sabit olduğunu, oğlu Abdülaziz Han'ın ise babası kadar olmamakla beraber müzik sanatının inceliklerini bilenler arasında üstat olarak addolunacak bir mertebeye yükseldiğini, ayrıca Abdülaziz Han'ın gençlik yıllarında biraz ney üflediğini ve daha sonra piyano çaldığını belirtmektedir.

Rauf Yekta Bey, Sultan Abdülaziz Han'a ait olduğunu belirttiği bazı eserler hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu eserler aşağıdaki gibidir.

“Ey nevbahâr-ı hüsn-ü ân”

Eser, Rauf Yekta Bey tarafından “Gülşende gez de bir zaman” ismiyle anılmıştır. Günümüz kaynaklarında ise ilk sözü olan “Ey nevbahâr-ı hüsn-ü ân” olarak adlandırılmaktadır. Rauf Yekta Bey,

⁵¹ Rivayat-ı muhtelif: Çeşitli rivayetler.
⁵² Zevat: Kişiler.
⁵³ Mevsûkü'l-kelim: Sözlerine inanılır, söylediği şeylere itimat edilip güvenilir.
⁵⁴ Ma'-haza: Bununla beraber, bununla birlikte.
⁵⁵ Rivayet-i ahire: Son, sonraki rivayet.
⁵⁶ Nefs-ül emir: Hakikatin kendisi, işin hakikati.
⁵⁷ Mervi: Anlatılan, nakledilen, rivayet edilen.
⁵⁸ Badi: Sebep, zahir ve aşikâr olan.
⁵⁹ Teessüf: Beğenmemek ve razı olmadığını ifade etmek.
⁶⁰ İrsal: Göndermek, yollamak.
⁶¹ Vusul: Ulaşma, erişme, yetişme, varma.
⁶² Ali-kadr: Çok takdir edilen, yüksek değer sahibi.
⁶³ Malik: Sahip, malinde bulunduran.
⁶⁴ Hazain: Hazineler.
⁶⁵ Bi-nihaye: Sonsuz, tükenmez.
⁶⁶ Kaviyyen: Kuvvetle, şüphesiz olarak.
⁶⁷ İnayet: Yardım, lütuf etmek.
⁶⁸ Kadir-şinasan: Kıymet ve değerden anlayan.
⁶⁹ Zat-i ali: Yüce zat, saygın bir kişi olan siz.

Abdülaziz Han'ın bu eseri ile ilgili olarak, “nağmelerinde görülen düzen ve yenilikle meyanına rastlayan bir mısramında usûl değiştirilmesi ile ruhu okşayan bir etki veren bestekârın, yüksek değer sahibi olduğunu musiki tabiatının gerçekten şahane tabirine layık olduğunu” belirtmektedir. Eserin notaları Görsel 3. de görüldüğü gibidir.

Görsel 3. “Ey nevbahâr-ı hüsn-ü ân” isimli eserin bir bölümü. (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Cüneyd Kosal Türk Musikisi Arşivi).

Yekta Bey'in bahsettiği bu eser, Sultan Abdülaziz'in en çok tanınan eserlerindedir. Eser şevkefza makamında ağır düyek usulünde bir şarkıdır. Eserin güftesi aşağıdaki gibidir.

“Ey nevbahâr-ı hüsn-ü ân,
Milk-i vücûda ver revân,
Gülşende gez de bir zaman,
Severim seni gerçek inan.”

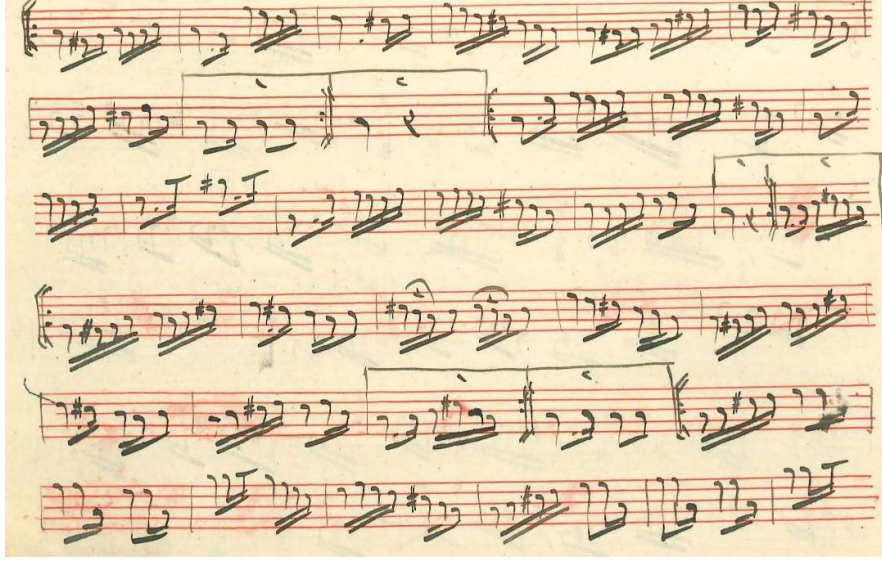
“Elemdir felek devrinde kârım”

Eser şehnaz makamındadır. Yekta Bey, bu eserin 1290 yılında merhum Hacı Arif Bey tarafından Mecmua-i Arifi adıyla çıkan şarkı mecmuasında yayımlandığını, ancak notasının elinde olmadığını belirtmiştir. Bu şarkının güftesi de dâhil olmak üzere Sultan Abdülaziz'e ait olduğunu, şarkının notasını bilenler var ise notasını idarehaneye göndermelerini rica ederek yetişmesi halinde Muhit ile neşreceklerini ifade etmiştir. Ayrıca Mızıkâ-i Hümayun alay kumandanlarından Hilmi Bey'in müzik hazinesi içerisinde bu güzide eserin notasının bulunmasının kuvvetli bir ihtimal olduğunu ve notayı lütfederlerse minnettar olacaklarını yazmıştır. Bu eserin notalarına ulaşamamakla birlikte, günümüzde bazı kayıtlarda Sultan II. Mahmud'a atfedildiği tespit edilmiştir.

“Hicaz sirto”

Hicaz sirtonun, piyano ile alafranga tarzında bestelenmiş rengin ve neşe veren bir sirto olduğunu belirten Yekta Bey, bu kıymetli eserin notasını ilerleyen zamanlarda Muhit ile yayımlayacağını

belirtmiştir. Eser, Yunanistan'da "Sirtos Azizies" yani "Aziziye Sirtosu" olarak bilinmekte ve sıkça seslendirilmektedir. Ülkemizde de, Sultan Abdülaziz'in en çok tanınan eserleri arasında yer almaktadır. Eserin notaları aşağıda görüldüğü gibidir.

Görsel 4. "Hicaz Sirto" isimli eserin bir bölümü. (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Cüneyd Kosal Türk Musikisi Arşivi).

"Yalvarırım Kuzum Sana"

Rauf Yekta Bey, bu konu hakkında çeşitli rivayetler bulunduğunu belirterek, bazı kişilerin bu eserin şarkısı ve aranağmesi ile birlikte Sultan Abdülaziz'e ait olduğunu, bazılarının ise şarkının İsmet Ağa'ya ait olduğunu ancak sirtosunun Sultan tarafından bestelendiğini iddia ettiklerinden bahsetmiş, kendisi de bu ikinci iddiayı daha doğru bulduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen ve İsmet Ağa'ya ait olduğu düşünülen şarkının güftesi ve notaları aşağıdaki gibidir;

"Yalvarırım kuzum sana,
Sirto bilersen gel oyna,
Canım bugün rahm it bana,
Sirto bilersen gel oyna."

Görsel 5. “Yalvarırım kuzum sana” isimli eserin notaları. (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Cüneyd Kosal Türk Musikisi Arşivi).

Rauf Yekta Bey'in bahsettiği bu eserlerin dışında, günümüze kadar geöen süreç içerisinde Sultan Abdülaziz'e ait olduğu tespit edilen başka eserler de bulunmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler çerçevesinde, Sultan Abdülaziz'e atfedilen tüm eserler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Eserin Adı	Eserin Türü
1. Bi-huzurum nale-i mürğ-i dil-i divaneden	Şarkı
2. Ey nev-bahar-ı hüsnü an	Şarkı
3. Ettiğinden utanmazsın	Şarkı
4. Elemdir felek devrinde kâmm	Şarkı
5. Hicaz Sirto	Sirto
6. Invitation ala Valse	Vals
7. La Gondolle Barcarolle	Barkarol
8. La Harpe Caprice	Kapris
9. Polka	Polka
10. Melancholy	Vals

Tablo 1. Sultan Abdülaziz Han'a ait eserler.

Tabloda görülen toplam 10 eser içerisinde “Bi-huzurum nale-i mürğ-i dil-i divaneden”, “Ey nev-bahar-ı hüsnü an”, “Ettiğinden utanmazsın”, “Hicaz Sirto” ve “Valse davet” isimli eserler notalarıyla birlikte günümüze ulaşabilmiştir. Aracı (1998)'nın verdiği bilgilere göre, Sultan Abdülaziz'in “Invitation ala Valse” isimli eseri ile birlikte “La Gondolle Barcarolle”, “La Harpe Caprice” ve “Polka” isimli eserleri

1860'lı yıllarda Avrupa'da yayımlanmış, "Melancholy" isimli eser İngiliz basımına yansıyan ve yayımlanacağına ilişkin bilgilerin yer aldığı eski bir haberin tespiti üzerine ortaya çıkmıştır.

"Elemdir felek devrinde kârım" isimli eser ise, Rauf Yekta Bey'in incelenen her iki makalesinde de bahsi geçmekle birlikte "eserin güftesi ve bestesi ile birlikte Sultan Abdülaziz'e ait olduğu" ve "Mızıka-i Hümayun alay kumandanlarından Hilmi Bey'in müzik hazinesi içerisinde bu eserin notasının bulunabilmesinin kuvvetli bir ihtimal olduğu" ayrıca "Sultan Abdülaziz'in mabeyncilerinden Hacı Arif Bey merhum tarafından Mecmua-i Arifi adıyla çıkan 1290 tarihli şarkı mecmuasında yayımlandığı" yönündeki açıklamaları üzerine tespit edilmiştir. Bu çalışmada eserin notalarına ulaşılamamakla birlikte, günümüzde bazı kayıtlarda (bkz. Url-5) Sultan II. Mahmud'a atfedildiği görülmüştür.

4. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun 32. padişahı olan ve 1861-1876 yılları arasında hüküm süren Sultan Abdülaziz Han; resim, şiir ve hat gibi çeşitli sanatlarla ilgilenmiş, müzik alanında ortaya koyduğu eserleriyle bu alandaki başarısını kanıtlamıştır. Sultan Abdülaziz Han'ın Türk ve Batı müziği formlarında önemli eserleri bulunmaktadır. Batı müziği alanında eser besteleyen ilk Osmanlı sultanı olmakla birlikte, bazı eserleri Avrupa'da da yayımlanmış ve ilgiyle karşılanmıştır.

Rauf Yekta Bey, Sultan Abdülaziz Han'ı "müzik sanatının inceliklerini bilen" ve "üstat olarak addolunacak" derecede bir sanatkâr olarak tanımlamakta ve makalelerinde övgüyle bahsetmektedir. Bununla birlikte, Sultan Abdülaziz'in babası Sultan Mahmud Han'ı bestecilik özellikleri açısından daha yetkin bulduğu da ifadelerinden anlaşılmaktadır. Rauf Yekta Bey, yazılarında Sultan Abdülaziz Han'ın üç eserinden bahsetmektedir. Bu eserlerden ilki, "Gülşende gez de bir zaman" olarak ifade ettiği "Ey nevbahar-ı hüsnü an" isimli şarkıdır. Şevkefza makamında ve ağır düyek usulünde bestelenen bu eser ile ilgili olarak; nağmelerinde görülen düzen ve yenilikle meyanına rastlayan bir mısrasında usûl değiştirilmesi ile ruhu okşayan bir etki verdiğini, eserin bestecisi olan Sultan Abdülaziz'in yüksek değer sahibi olduğunu ve musiki tabiatının gerçekten şahane tabirine layık olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen ikinci eser, günümüzde "Hicaz Sirtö" olarak bilinen Aziziye Sirtosudur. Yekta Bey, bu eseri piyano ile alafrağa tarzında bestelenmiş rengin ve neşe veren bir sirtö olarak tanımlamıştır. Üçüncü eser ise "Elemdir felek devrinde kârım" isimli şehnaz şarkıdır. Yekta Bey, bu eserin notasının elinde olmadığını, ancak 1290 yılında merhum Hacı Arif Bey tarafından Mecmua-i Arifi adıyla çıkan şarkı mecmuasında yayımlandığını, yanı sıra Mızıka-i Hümayun alay kumandanlarından Hilmi Bey'in müzik hazinesi içerisinde bu eserin notasının bulunabilmesinin kuvvetli bir ihtimal olduğu belirtmiştir. Bu çalışmada, eserin notalarına ulaşılamamış, günümüzde az bilindiği ve bazı kayıtlarda II. Mahmud'a atfedildiği tespit edilmiştir. Rauf Yekta Bey'in görüşleri esas alınmakla birlikte, bu konuda yapılacak yeni çalışmaların mevcut bulguların güvenilirliğini artıracığı düşünülmektedir.

Rauf Yekta Bey, Sultan Abdülaziz'in günümüzde bilinen bazı eserlerinden bahsetmemiştir. Bu durum, dönemin şartlarına bağlı olarak bu eserlerin tespit edilememiş olabileceği ya da Rauf Yekta Bey'in bu konuda yayımlanmış başka yazılarının da bulunabileceği şeklinde açıklanabilir. Bu çalışmada, elde edilen bilgilerle, Sultan Abdülaziz'e atfedilen toplam 10 eser tespit edilmiştir. Bu eserler; Bi-huzurum nale-i mürğ-i dil-i divaneden, Ey nevbahar-ı hüsnü an, Ettiginden utanmazsın, Elemdir felek devrinde kârım, Hicaz Sirtö ile Batı müziği formlarında bestelediği Invitation ala Valse, La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice, Melancholy ve Polka isimli eserlerdir. Buna karşı, aradan geçen uzun tarihsel süreç düşünüldüğünde, günümüze ulaşamamış ya da Osmanlı arşivlerinde konuyla ilgili günümüz Türkçesine

aktarılmamış belgelerin bulunabilmesi ihtimali, Sultan Abdülaziz'e ait eserlerin sayısının belirtilen sayının üzerinde olabileceği yönünde bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

- Akdeniz, B. H. (2018). Bestekâr Sultanların Osmanlı Musikisine Katkıları. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, 5 /11, 145-163.
- Aksüt, A. K. (1944). *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*. İstanbul: Ahmet Sait Oğlu Kitabevi.
- Alaner, A. B. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çoksesli Müziğin Gelişimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Musikisi Özel Sayısı, 566-574.
- Alvan, T., Alvan M. H. (2016). *Saz ve Söz Meclisi*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Aracı, E. (1998). "Londra Cyrstal Palace'da Sultan Abdülaziz Onuruna Verilen Konser", *Toplumsal Tarih*, 29-49.
- Artaç, A. (2018). Sultan Abdülaziz'in Klasik Batı Müziğine Bakışının "Valse Davet" Adlı Bestesi Üzerinden Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 7/2, 42-59.
- Corbin, J.ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çolakoğlu, Sarı, G. (2019). Osmanlı- Türk Müziği Kimliğinde İstanbul –Saray Patronajının Etkileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı:75, 255-260.
- Karamahmutoğlu, G. (2014). Tanzimat Döneminde Müzik, Dönem Padişahları ve Müzik Anlayışları. *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Musikisi Özel Sayısı, 555-574.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, E. E. (2012). Yeni Türk Müzik İnkılabına Bir "Hazırlık Evresi" Olarak 1826-1920 Dönemi. *Turkish Studies*, 7/1, 1457 - 1460.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Süirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kosal, V. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Batı Müziği. *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Musikisi Özel Sayısı, 57, 575-589.
- Köksal, O. (2003). Sultan Aziz'in Avrupa Seyahati Dönüşü Münasebetiyle Yapılan Kutlamalar ve Bir Manzum Tarihçe, *Osman Gazi Üniversitesi Dergisi*, 4, 117-136.
- Kuloğlu, Ü., Gülmemed S. (2009). Osmanlı Müzik Kültürü. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- Kurtçu, E. (2022). Rauf Yekta Bey'in "Kâr-ı İbrahim Paşa" Adlı Eser Üzerine Değerlendirmeleri. Anadolu 9. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Tam Metin Bildiri Kitabı, 11-12 Haziran, Diyarbakır.
- Küçük, Cevdet. (1988). "Abdülaziz", *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB.
- Sadun, A. (1967). *500 Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*. Türkiye Yayınevi.
- Say, A. (2004). *Müzik Ansiklopedisi*, 4. Cilt, Ankara: Başkent Yayınevi.
- Küçük, C. (1988). *İslam Ansiklopedisi*. 1. Cilt, İstanbul.
- Toker, H. (2012). Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Musiki. *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Uçan, A. (1996). *İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Yekta, R. (1909). Cennet Mekân Sultan Abdülaziz Han ve Fenn-i Nefis-i Musiki. *Musavver Muhit*, 2/27, 145.

Yekta, R. (1909). Aziziye Sirtosu, *Musavver Muhit*, 2/36-37, 308.

Wach, E. (2013). *Learning about Qualitative Document Analysis*. Brighton: Institute of Development Studies.

Çevrimiçi kaynaklar

Url-1. Sultan Abdülaziz Kimdir? (Erişim Tarihi: 18.07.2022) <https://www.yeniakit.com.tr/biyografi/sultan-abdulaziz>

Url-2. Abdülaziz Anma Günü, Yaşamı, Eserleri, Sanatı, Besteleri, Müzikleri ve Kültür Yapıtları. (Erişim Tarihi: 24.07.2022) <https://sultanabdulaziz.com/abdulaziz-ve-muzik/abdulaziz-besteleri/abdulaziz-anma-gunu-yasami-eserleri-sanati-besteleri-muzikleri-ve-kultur-yapitlari/>

Url-3. Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Osmanlıca Makaleler Veri Tabanı. (Erişim Tarihi: 12.05.2022) <http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleosm/findrecords.php>

Url-4. Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Cüneyd Kosal Türk Musikisi Arşivi, (Erişim Tarihi: 27.09.2022) http://ktp2.isam.org.tr/?-skip=0&-max=10&Beste=Abd%C3%BClaziz+Han+Sultan&blm=sonucksl&geldi=ara_ksl

Url-5. Bestekâr Padişahlar Külliyyatı. (Erişim Tarihi: 05. 10. 2022). <https://www.hunkarmakami.com/eserler.html>